

Міністерство освіти і науки України
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Національна академія правових наук України

**ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО В СИСТЕМІ
МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ:
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ**

Матеріали «круглого столу»

(Харків, 4 грудня 2015 року)

За загальною редакцією *А. П. Гетьмана*

Харків
«Право»
2015

УДК 349.6
ББК 67.307
Е45

*За зміст та якість матеріалів
відповідальність несуть автори публікацій*

Екологічне право в системі міждисциплінарних зв'язків: методологічні засади : матеріали «круглого столу» (Харків, 4 груд. 2015 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Х. : Право, 2015. – 344 с.

ISBN 978-966-458-918-2

Збірник містить тези наукових доповідей учасників «круглого столу», що відбувся у м. Харкові 4 грудня 2015 р.

Розраховане на науковців, фахівців у галузі права, студентів юридичних вищих навчальних закладів та всіх, хто цікавиться питаннями екологічного, земельного та аграрного права України.

УДК 349.6
ББК 67.307

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2015
© Оформлення. Видавництво «Право», 2015

ISBN 978-966-458-918-2

**Шеховцов Володимир
Володимирович**

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри екологічного права
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДИКИХ ТВАРИН ЯК ДЖЕРЕЛА ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ

Розглядаючи питання про застосування цивільно-правової відповідальності за порушення права приватної власності на об'єкти тваринного світу, слід мати на увазі, що відшкодування шкоди в цьому випадку повинно відбуватись за правилами, встановленими Цивільним кодексом України для відшкодування майнової шкоди: «Майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала» (ч. 1 ст. 1166). Водночас слід враховувати, що фауністичним законодавством України встановлено такси та методики відшкодування шкоди, завданої порушенням законодавства про тваринний світ. Отже, при прийнятті рішення про відшкодування завданої шкоди ці розрахунки можуть стати відправною точкою для оцінки завданої шкоди та в жодному разі не можуть бути меншими, ніж розміри, встановлені для компенсації відповідно до методики розрахунку завданої шкоди.

Велике значення для застосування цивільно-правової відповідальності за екологічні правопорушення має правовий статус диких тварин як джерела підвищеної небезпеки. Так, Цивільним кодексом України в ст. 1187 зазначено: «Джерелом підвищеної небезпеки є діяльність, пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, механізмів та обладнання, використанням, зберіганням хімічних, радіоактивних, вибухо- і вогнебезпечних та інших речовин, утриманням диких звірів, службових собак та собак бійцівських порід тощо, що створює підвищену небезпеку для особи, яка цю діяльність здійснює, та інших осіб.

Шкода, завдана джерелом підвищеної небезпеки, відшкодовується особою, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє транспортним засобом,

механізмом, іншим об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку» [1, ст. 461].

Слід зауважити, що Законом України «Про тваринний світ» дещо розширено зміст поняття «джерело підвищеної небезпеки», порівняно із Цивільним кодексом України. Так, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 10 Закону України «Про тваринний світ» громадяни мають право на компенсацію шкоди, завданої дикими тваринами [2, ст. 97]. Відсутність жодних роз'яснень щодо умов та підстав такого відшкодування, в контексті недопущення звуження прав громадян, дозволяє зробити висновок про те, що фауністичне законодавство поширює статус об'єкта підвищеної небезпеки на всіх диких тварин. Разом з тим цивільне законодавство визнає об'єктом підвищеної небезпеки щодо об'єктів тваринного світу лише утримання диких звірів, вилучених із природного середовища. На це, зокрема, зверталась увага дослідників-цивілістів, хоча і вказувалося на необхідність розширення існуючого переліку.

Так, Б. С. Антимонов, характеризуючи тварин як об'єкти підвищеної небезпеки, зазначав: «Не можна забувати, що в ст. 404 ЦК ... до «джерел підвищеної небезпеки» віднесено тільки утримання диких тварин. У будь-якому разі не можна віднести до числа «диких» всіх взагалі коней та корів у колгоспах. Це неможливо навіть у тому випадку, якщо розуміти «дикість» ширше, ніж звичайно, вважаючи наприклад «дикими» не тільки мешкаючих у звіринцях тигрів, левів, вовків та інших звірів, але й не приручених ще домашніх тварин або тих, що сказалися, або, нарешті, особливо лютих (наприклад, небезпечних биків тощо). З нашої точки зору, більш широке розуміння «диких тварин» є виправданим, якщо врахувати основну мету підвищення відповідальності, а саме в тих випадках, коли вказана діяльність сама по собі виявилася визначальною причиною шкоди» [3]. Подібних же висновків доходив і О. А. Красавчиков [4]. Проте в процесі підготовки Цивільного кодексу України ці міркування не були враховані, і законодавець прямо відніс до об'єктів підвищеної небезпеки лише диких тварин, частково розширивши перелік тварин за рахунок включення до нього службових собак, собак бійцівських порід тощо.

Тобто в якості джерела підвищеної небезпеки розглядаються ті види діяльності людини, здійснення яких створює небезпеку для оточуючих унаслідок неможливості забезпечення повного контролю над ними (в силу технологічних або природних властивостей). Отже, в якості джере-

ла підвищеної небезпеки можуть розглядатися лише ті об'єкти тваринного світу, які безпосередньо перебувають під контролем особи та виступають об'єктом речового права. У такий спосіб на приватних власників об'єктів тваринного світу поширюється статус власників об'єктів підвищеної небезпеки і, як наслідок, положення цивільного законодавства щодо них. Фактичне ж визнання державою своєї відповідальності перед громадянами за шкоду, завдану дикими тваринами, виступає лише додатковою гарантією прав громадян, а також засобом гарантування охорони та відновлення тваринного світу.

У цивільно-правовому аспекті тварини визначаються як об'єкти цивільних правовідносин. Так, згідно із ст. 180 ЦК України тварини є особливим об'єктом цивільних прав і на них поширюється правовий режим речі, крім випадків, встановлених законом [1, ст. 461].

Щодо безпосереднього визначення тварини, то поняття «тварини» наведено у Законі України № 3447-IV «Про захист тварин від жорстокого поводження», за яким — це біологічні об'єкти, що відносяться до фауни: сільськогосподарські, домашні, дикі, у тому числі домашня і дика птиця, хутрові, лабораторні, зоопаркові, циркові. У Законі зазначаються наступні види тварин:

— дикі тварини — тварини, природним середовищем існування яких є дика природа, у тому числі ті, які перебувають у неволі чи напіввільних умовах;

— домашні тварини — собаки, коти та інші тварини, що протягом тривалого історичного періоду традиційно утримуються і розводяться людиною, а також тварини видів чи порід, штучно виведених людиною для задоволення естетичних потреб і потреб у спілкуванні, що, як правило, не мають життєздатних диких популяцій, які складаються з особин з аналогічними морфологічними ознаками, та існують тривалий час у їх природному ареалі;

— сільськогосподарські тварини — тварини, що утримуються та розводяться людиною для отримання продуктів і сировини тваринного походження;

— безпритульні тварини — домашні тварини, що залишилися без догляду людини або утворили напіввільні угруповання, здатні розмножуватися поза контролем людини;

— експериментальна тварина — тварина, що використовується для проведення наукових дослідів, експериментів [5, ст. 230].

Хоча в Законі України «Про тваринний світ» у ст. 63 і міститься обов'язок підприємств, установ, організацій та громадян відшкодувати шкоду, заподіяну ними внаслідок порушення законодавства в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в порядку та розмірах, встановлених законодавством, слід зауважити, що умовою ефективності такого відшкодування є, по-перше, функціонування системи державної реєстрації об'єктів тваринного світу, яка б дозволяла успішно ідентифікувати не тільки тварин, а й їхніх власників, а по-друге, формування механізмів гарантування відшкодування завданої шкоди.

Реалізацією такого механізму повинні стати запровадження обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників об'єктів тваринного світу та створення незалежного фонду гарантування виплат за шкоду, завдану такими об'єктами, що розглянуто нами раніше. Така модель компенсації шкоди, завданої дикими тваринами, що перебувають у приватній власності, повинна забезпечити водночас захист інтересів осіб, які постраждали від таких тварин, і самих власників. Разом з тим важливість цих відносин вимагає їх закріплення в окремій статті Закону України «Про тваринний світ». Зокрема, пропонується викласти її у такій редакції: «Дикі тварини, що перебувають у власності (користуванні) підприємств, установ, організацій та громадян, є джерелом підвищеної небезпеки. Особи, що володіють такими тваринами, зобов'язані відшкодувати завдану шкоду в повному обсязі, за винятком випадків завдання шкоди внаслідок дії факторів непереборної сили, умислу потерпілого або незаконного заволодіння ними іншими особами.

Звільнення від відповідальності осіб, які на законних підставах володіють об'єктами тваринного світу, здійснюється за умови, якщо вони доведуть, що ними було вжито всіх передбачених законодавством заходів для попередження завдання такої шкоди».

Саме таке формулювання забезпечить узгодження норм цивільного та фауністичного законодавства. Крім того, необхідність підтвердження особою, яка на законних підставах володіє дикими тваринами, вжиття передбачених законодавством заходів для попередження завдання такої шкоди буде сприяти більш відповідальному ставленню особи до своїх обов'язків з охорони та використання зазначених об'єктів, недопущення їх вивільнення, незаконного заволодіння ними іншими особами, розмежування відповідальності власника і незаконного набувача тощо.

Список використаної літератури:

1. Цивільний кодекс України // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11 (28.03.2003). – Ст. 461.
2. Про тваринний світ: закон України від 13.12.2001 р. № 2894-III / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – № 14. – Ст. 97.
3. Антимонов Б. С. Гражданская ответственность за вред, причиненный источником повышенной опасности / Антимонов Б. С. – М. : Юрид. лит. – 1952. – 64 с.
4. Красавчиков О. А. Возмещение вреда, причиненного источником повышенной опасности / Красавчиков О. А. – М. : Юрид. лит., 1966. – 160 с.
5. Про захист тварин від жорстокого поводження: закон України від 21.02.2006 р. № 3447-IV / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2006. – 27. – Ст. 230.

Яремак Зоряна Васи́лівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри судочинства

Юридичного інституту

Прикарпатського національного

університету імені Василя Стефаника

ЗАХИСТ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ В ПОРЯДКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Визначальним критерієм оцінки ефективності судової влади та правосуддя в правовій державі є доступність судового захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб. Конституція України у цьому відношенні закріпила право на судовий захист як необмежене та невідчужуване право. Це право набуло свого безпосереднього відображення в ч. 1 ст. 55 Конституції, в якій визначено, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Відповідно дане конституційне положення в повній мірі застосовується і щодо захисту екологічних прав і знайшло своє відображення в спеціальному законодавстві, що регулює відносини в галузі охорони довкілля. Зокрема, ст. 11 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» передбачено, що порушені права громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища мають бути поновлені, а їх захист здійснюється в судовому